

Dawid Obrzeżgiewicz

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości

dawid.obrzezgiewicz@ue.poznan.pl

RÓŻNICE KURSOWE WEDŁUG POLSKIEGO I MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA BILANSOWEGO – ANALIZA PORÓWNAWCZA¹

Streszczenie: W artykule przedstawiono i porównano rozwiązania dotyczące rozliczania transakcji w walutach obcych. Jako przedmiot opracowania wzięto polskie i międzynarodowe akty prawne z zakresu rozliczania różnic kursowych. Do osiągnięcia celu wykorzystano metodę analizy porównawczej aktów prawnych. Porównanie rozwiązań zawartych w polskim i międzynarodowym prawie bilansowym przeprowadzono, biorąc pod uwagę trzy charakterystyczne obszary analizy porównawczej: wycenę transakcji w walutach obcych, ujmowanie różnic kursowych w sprawozdaniu finansowym oraz przeliczanie danych finansowych jednostek zagranicznych na potrzeby sporządzenia łącznego bądź skonsolidowanego sprawozdania finansowego.

Przeprowadzona analiza porównawcza potwierdzała znaczącą harmonizację polskiego prawa bilansowego z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości i Sprawozdawczości Finansowej. Wykazane w toku analizy różnice dotyczyły bardzo szczegółowych rozwiązań zaproponowanych przez polskie lub międzynarodowe akty prawne.

Słowa kluczowe: różnice kursowe, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, wycena, ustawa o rachunkowości, aktywowanie, przeliczanie.

Klasyfikacja JEL: M41, K33.

EXCHANGE DIFFERENCES IN POLISH AND INTERNATIONAL ACCOUNTING LAW – A COMPARATIVE ANALYSIS

Abstract: This article presents and compares solutions for accounting transactions in foreign currencies. It analyses Polish and international legal acts relating to exchange

¹ Artykuł powstał w ramach projektu realizowanego z badań statutowych UEP nr 51102-132 „Trójczonowa formuła rachunkowości”.

differences, using the comparative analysis method. Comparisons were made in three specific areas: valuation of foreign currency transactions, recognition of exchange differences in the financial statements, and conversion of the financial data of foreign enterprises for the purpose of preparing consolidated financial statements.

The study confirmed a significant harmonization of Polish accounting law with International Accounting Standards. The differences between Polish and international accounting laws which were identified in the analyses related to very specific legal solutions and did not affect the settlement recognized in financial statements.

Keywords: exchange differences, International Accounting Standards, valuation, accounting law, capitalisation, conversion.

Wstęp

Jednym z najważniejszych zjawisk zachodzących we współczesnym świecie gospodarczym jest wszechogarniająca globalizacja. Powstają ponadnarodowe korporacje, które generują przychody znacznie przewyższające PKB wszystkich państw świata razem wziętych. Z roku na rok liczba takich ogólnosiwiatowych przedsiębiorstw wzrasta. Dokonują one setki tysięcy, a nawet miliony operacji dziennie. Tak duża skala działania może wywoływać trudności w rozliczaniu transakcji między oddziałami. W wielu krajach stosowane są różnorodne waluty, które wymagają zastosowania odpowiednich kursów walutowych do przeliczenia. Różnorodna jurysdykcja w państwach na całym świecie prowadzi do trudności w wycenie i porównywalności danych finansowych.

Globalizacja przedsiębiorstw wymogła powstanie międzynarodowych organizacji mających ujednolicić zasady prowadzenia rachunkowości na świecie. Już w pierwszej połowie XX wieku zaczęły powstawać międzynarodowe organizacje zrzeszające księgowych i biegłych rewidentów. Była to odpowiedź na wielki krach na giełdzie z 1929 roku. To wydarzenie stało się początkiem ery biegłego rewidenta, która trwa nieprzerwanie do dziś, oraz bodźcem powstania Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International Accounting Standards Board – IASB) [Hendriksen i van Breda 2002, s. 76–78]. Przez ponad 40 lat swojej działalności Rada opublikowała 41 Międzynarodowych Standardów Rachunkowości oraz 12 Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej.

Najważniejszą kwestią związaną z działalnością międzynarodową przedsiębiorstw jest rozliczanie transakcji w walutach obcych w stosunku do waluty macierzystego kraju. Nieodłącznym problemem związanym z ujmowaniem

transakcji w walutach obcych jest powstawanie różnic kursowych. W polskiej ustawie o rachunkowości w dość ogólnikowy sposób zostały rozstrzygnięte kwestie związane z powstawaniem i ujmowaniem różnic kursowych. Natomiast w prawie międzynarodowym aspekt różnic kursowych jest szeroko opisany i uregulowany. Polskie prawo bilansowe poświęca temu zagadnieniu zaledwie kilka artykułów, podczas gdy Rada Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości opublikowała cały Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 21 poświęcony „Skutkom zmian kursów wymiany walut obcych” (MSR 21). Polski ustawodawca z roku na rok przeprowadza nowelizacje prawa bilansowego, aby rozwiązania w nim zawarte były jak najbardziej zbieżne z rozwiązaniami stosowanymi w międzynarodowym prawie bilansowym. W związku z tym nasuwa się pytanie: Czy polskie prawo bilansowe, mimo że opisuje omawiany aspekt w sposób węższy niż MSR 21, różni się od jego rozwiązań, czy regulacje w nich zawarte są tożsame? Przedmiotem rozważań są różnice kursowe jako efekt wyceny i ujmowania transakcji wyrażonych w walutach obcych.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i porównanie rozwiązań dotyczących rozliczania transakcji wyrażonych w walutach obcych według polskiego i międzynarodowego prawa bilansowego. Próba porównania ma określić, czy polskie i międzynarodowe przepisy bilansowe w zakresie różnic kursowych są tożsame, czy jednak istotnie się różnią w niektórych kwestiach? Ponadto nasuwa się pytanie: Jakie podobieństwa, a jakie różnice występują pomiędzy rozwiązaniami polskiego i międzynarodowego prawa bilansowego w zakresie różnic kursowych?

Osiągnięcie celu wymagało zastosowania odpowiednich metod badawczych, w szczególności wykorzystano metodę analizy pozycji literaturowych oraz rozwiązań zawartych w obecnie obowiązujących regulacjach polskiego i międzynarodowego prawa bilansowego. Ze względu na specyfikę tematu podjętego w artykule, niezbędne, a wręcz konieczne jest zaimplementowanie metody analizy porównawczej rozwiązań zawartych w polskich i międzynarodowych aktach prawnych w zakresie różnic kursowych.

Artykuł składa się z czterech zasadniczych, poprzedzonych wstępem i podsumowanych w zakończeniu, części. W pierwszej części artykułu przedstawiono istotę różnic kursowych. Druga część rozważań została poświęcona postępowaniu przy wycenie transakcji w walutach obcych, czyli dotyczyła sedna powstawania różnic kursowych. Przeprowadzono rozważania dotyczące wyceny zarówno na dzień przeprowadzenia transakcji, jak i na dzień bilansowy. Trzecia część została poświęcona problematyce związanej z ujmowaniem różnic kursowych w sprawozdaniu finansowym. Przeprowadzono analizę zarówno klasycznego ujęcia różnic kursowych, jak i przedstawiono

wiele wyjątków od podstawowej metody. Ostatnia część artykułu podejmuje temat przeliczania informacji zwartych w sprawozdaniach finansowych jednostek zagranicznych będących jednostkami powiązanymi. Rozpatrzono dwa przypadki przedsiębiorstw zagranicznych: jednostki zagranicznej będącej załącznikiem jednostki krajowej oraz zagranicznej jednostki podporządkowanej.

1. Istota różnic kursowych

Ustawa o rachunkowości w nieznacznym stopniu reguluje zagadnienie różnic kursowych. Nie zostały w niej zawarte żadne legalne definicje związane z powstawaniem różnic kursowych. Przy dokonywaniu wyceny i ujmowaniu transakcji w walutach obcych takie niesprecyzowanie tematu skutkuje problemami w interpretacji. Dopiero dokonanie kilku nowelizacji oraz wydanie rozporządzeń przez ministra finansów pomogło rozwiązać pewne nieścisłości, szczególnie w kwestii wyceny, ujmowania, prezentacji instrumentów finansowych i sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych. W prawie międzynarodowym aspektowi różnic kursowych został poświęcony odrębny akt prawny w postaci Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 21 (MSR 21) „Skutki zmian kursów wymiany walut obcych”. MSR 21 podejmuje tematykę związaną z wyceną oraz ujmowaniem transakcji wyrażonych w walutach obcych, powstawaniem i rozliczaniem różnic kursowych dotyczących zarówno pozycji pieniężnych, jak i niepieniężnych ujmowanych w bilansie, kwestię przeliczania waluty funkcjonalnej na walutę prezentacji oraz zagadnienie ujawniania informacji związanych z powstawaniem i ujmowaniem różnic kursowych.

W przeciwieństwie do polskiego prawa bilansowego w MSR 21 zostały zawarte definicje pojęć integralnie związanych z powstawaniem różnic kursowych (tabela 1). Tak klarowne przedstawienie eliminuje w założeniu jakiegokolwiek problemy interpretacyjne. Jasne wyjaśnienie kwestii semantycznych prowadzi do wypełnienia najważniejszej funkcji rachunkowości jako języka – funkcji komunikacyjnej [Masztalerz 2013, s. 180–184]. Trudno powiedzieć, czy funkcja komunikacyjna jest w należyty sposób uwzględniona w ustawie o rachunkowości.

Pojęcie różnicy kursowej jest nieodłącznym elementem polskiego prawa bilansowego. Przepisy ustawy o rachunkowości nakazują prowadzenie ksiąg rachunkowych wyłącznie w języku i walucie polskiej [Ustawa z 29 września 1994, art. 9]. W praktyce ten zapis ma na celu przestrzeganie zasady rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki gospodarczej [Kozłowska 2011, s. 5–7].

Tabela 1. Zbiór najważniejszych definicji zawartych w MSR 21

Definicja	Opis
Kurs zamknięcia	natychmiastowy kurs wymiany na dzień bilansowy
Różnica kursowa	różnica wynikająca z przeliczenia danej liczby jednostek jednej waluty na inną walutę po różnych kursach wymiany
Kurs wymiany	wskaźnik stosowany przy wymianie dwóch walut
Wartość godziwa	kwota, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji
Waluta obca	waluta inna niż waluta funkcjonalna jednostki
Jednostka działająca za granicą	jednostka będąca jednostką zależną, stowarzyszoną, wspólnym przedsięwzięciem lub oddziałem jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe, której działalność jest prowadzona w kraju lub walucie innej, lub walucie jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe
Waluta funkcjonalna	waluta podstawowego środowiska gospodarczego, w którym działa jednostka
Grupa kapitałowa	jednostka dominująca i wszystkie jej jednostki zależne
Pozycje pieniężne	posiadane przez jednostkę waluty oraz należności i zobowiązania przypadające do otrzymania lub zapłaty w ustalonej lub możliwej do ustalenia liczbie jednostek waluty
Inwestycja netto w jednostce działającej za granicą	udział jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe w aktywach netto jednostki działającej za granicą
Waluta prezentacji	waluta używana do prezentacji sprawozdań finansowych
Natychmiastowy kurs wymiany	kurs wymiany natychmiastowego wykonania

Źródło: Na podstawie: [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 21].

Regulacje międzynarodowe nie nakazują stosowania waluty obowiązującej w danym państwie do prowadzenia ksiąg rachunkowych. Zamiast tego rozwiązania zastosowano pojęcie waluty funkcjonalnej. Waluta funkcjonalna jest to waluta podstawowego środowiska gospodarczego, w którym działa jednostka. W większości przypadków jest to otoczenie, gdzie generowane oraz wydatkowane są środki pieniężne przed dany podmiot gospodarczy [Olchowicz i Tłaczała 2009, s. 21–23]. W praktyce najczęściej za walutę funkcjonalną uznaje się walutę, w której przeliczane są wszystkie transakcje wyrażone w walucie obcej oraz za pomocą której następuje prezentacja danych finansowych.

MSR 21 zawiera listę determinantów branych pod uwagę przy wyborze waluty funkcjonalnej [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 21, art. 9]:

- waluta wywierająca największy wpływ na ceny sprzedaży dóbr i usług;
- waluta kraju, którego siły konkurencji oraz uregulowanie prawne w głównej mierze determinują wpływ na ceny sprzedaży dóbr i usług;

- waluta najczęściej wpływająca na koszty siły roboczej i materiałów oraz koszty związane z dostarczeniem towarów oraz świadczeniem usług.

Często analiza wyżej przedstawionych czynników nie daje jednoznacznej odpowiedzi. Rozstrzygnięcie kwestii wyboru waluty funkcjonalnej wymaga wtedy zastosowania dodatkowych czynników w postaci wskazania waluty, w której generowane są wpływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej oraz z działalności finansowej [Kalwasińska 2007, s. 14–16].

Procedura wyznaczania waluty funkcjonalnej ma podstawowe znaczenie w kontekście późniejszej wyceny transakcji w walutach obcych. Jednostka będąca spółką dominującą w grupie kapitałowej powinna konsultować wybór waluty funkcjonalnej z członkami zarządów wszystkich spółek wchodzących w skład grupy. Wszelkie konsultacje dotyczące wyboru waluty funkcjonalnej muszą być prawidłowo udokumentowane [Kalwasińska 2007, s. 14–16].

MSR 21 dopuszcza prezentację sprawozdania finansowego w walucie innej niż waluta funkcjonalna. Walutą określaną jako waluta prezentacji może być waluta funkcjonalna oraz inna waluta obca w stosunku do waluty funkcjonalnej [Olchowicz i Tłaczała 2009, s. 49–52]. Polskie prawo bilansowe takiej możliwości nie przewiduje.

2. Wycena transakcji w walutach obcych

Wycena na dzień przeprowadzenia transakcji w walutach obcych według przepisów ustawy o rachunkowości odbywa się po kursie faktycznie zastosowanym. Jako kurs faktycznie zastosowany stosuje się kurs średni ogłaszany przez NBP, kurs zakupu lub kurs sprzedaży banku. Według przepisów MSR 21, pierwotna wycena transakcji w walutach obcych jest dokonywana z wykorzystaniem natychmiastowego kursu wymiany, obowiązującego na dzień przeprowadzenia transakcji. Przykładem natychmiastowego kursu wymiany jest kurs średni ogłaszany przez NBP, a także kursy publikowane przez bank obsługujący podmiot gospodarczy uczestniczący w wymianie handlowej [Olchowicz i Tłaczała, s. 49–52]. Porównując polskie i międzynarodowe rozwiązania prawne w tym zakresie, wyraźnie widać dużą zbieżność. Różnice w wycenie pierwotnej transakcji w walutach obcych ograniczają się wyłącznie do stosowanej terminologii. Zarówno pojęcie kurs faktycznie zastosowany, jak i natychmiastowy kurs wymiany są tożsame w swoim zakresie semantycznym.

Polskie prawo bilansowe nakazuje dokonywanie wyceny bilansowej aktywów i pasywów według kursu średniego NBP obowiązującego na dzień

bilansowy. Natomiast wycena na dzień bilansowy według przepisów MSR 21 jest zróżnicowana w zależności od rodzaju pozycji bilansowej: Czy jest to pozycja pieniężna, czy niepieniężna? Pozycja pieniężna musi mieć jedną, elementarną cechę. Niezależnie od przynależności do pasywów czy aktywów bilansu musi być prawem do uzyskania bądź dostarczenia ustalonej lub możliwej do oszacowania liczby jednostek waluty. Za to pozycja niepieniężna charakteryzuje się brakiem prawa do otrzymania lub dostarczenia wyliczonej lub możliwej do ustalenia liczby jednostek waluty [Szaruga 2008, s. 35–38]. Wycena bilansowa w zależności od rodzaju pozycji bilansowej wyrażonej w walucie obcej wraz z przykładami została zaprezentowana w tabeli 2.

Tabela 2. Wycena bilansowa pozycji w walucie obcej według MSR 21

Pozycja bilansowa wyrażona w walucie obcej	Przykłady	Kurs wymiany stosowany przy wycenie bilansowej
Pozycje pieniężne	należności; zobowiązania; waluty w kasie i na rachunkach bankowych; odprawy emerytalne i inne świadczenia na rzecz pracowników, które mogą być wypłacone w gotówce; rezerwy, które mogą być rozliczone w gotówce; dywidendy pieniężne ujmowane jako zobowiązanie	natychmiastowy kurs wymiany na dzień bilansowy
Pozycje niepieniężne wyceniane wg kosztu historycznego	zapasy, kapitałowe instrumenty finansowe, składniki rzeczowego majątku trwałego wyceniane wg kosztu historycznego	kurs wymiany z dnia transakcji
Pozycje niepieniężne wyceniane wg wartości godziwej	składniki rzeczowych aktywów trwałych wyceniane wg wartości godziwej	kurs wymiany, obowiązujący w dniu ustalenia wartości godziwej

Źródło: Na podstawie: [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 21].

Zaprezentowana wycena bilansowa dokonywana jest w powiązaniu z innymi Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości, w szczególności z MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe”, MSR 2 „Zapasy” oraz MSR 36 „Utrata wartości aktywów”. Ustawa o rachunkowości, w przeciwieństwie do prawa międzynarodowego nie definiuje wprost wyceny bilansowej pozycji niepieniężnych. Niemniej pozycje niepieniężne, według przepisów polskiego prawa bilansowego, na dzień bilansowy nie zmieniają swojej wartości. Ich wycena, podobnie jak wedle przepisów MSR 21, odbywa się według kursu z dnia transakcji (po kursie faktycznie zastosowanym). Kwestia wyceny bilansowej pozycji aktywów i pasywów, niezależnie czy są to pozycje pieniężne, czy niepieniężne, jest zbieżna. Różnice między MSR 21, a ustawą o rachunkowości wynikają ze zróżnicowania nazewnictwa poszczególnych pozycji.

Rozchodowanie środków pieniężnych z konta walutowego według przepisów polskiego prawa bilansowego odbywa się według jednej z czterech metod: metody FIFO (*first in, first out*), LIFO (*last in, last out*), metody kursów przeciętnych oraz metody szczegółowej identyfikacji kursów walut obcych. MSR 21 w przeciwieństwie do ustawy o rachunkowości nie zawiera żadnych informacji dotyczących rozchodu walut. Określa wyłącznie natychmiastowy kurs wymiany, jako kurs wprowadzenia do ksiąg handlowych [Kalwasińska 2007, s. 66–72]. Przedstawione wyżej porównanie rozwiązań w zakresie wyceny transakcji w walutach obcych zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 3. Porównanie wyceny transakcji w walutach obcych według ustawy o rachunkowości oraz MSR 21

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	MSR 21	UoR a MSR 21	Uwagi
Ewidencja transakcji w walutach obcych	ewidencja i prezentacja tylko w walucie polskiej	ewidencja w walucie funkcjonalnej, możliwość prezentacji w walucie obcej (waluta prezentacji)	częściowa zbieżność	w większości przypadków walutą funkcjonalną jest waluta kraju, w którym działa jednostka
Wycena transakcji w walutach obcych	kurs faktycznie zastosowany	natychmiastowy kurs wymiany	zbieżność	kurs faktycznie zastosowany = natychmiastowy kurs wymiany, np. kurs średni NBP
Wycena bilansowa pozycji w walutach obcych	kurs średni NBP na dzień bilansowy	– pozycje pieniężne – kurs zamknięcia; – pozycje niepieniężne wyceniane wg kosztu historycznego – kurs wymiany z dnia transakcji – pozycje niepieniężne wyceniane wg wartości godziwej – kurs wymiany obowiązujący w dniu ustalenia wartości godziwej	zbieżność	– kursem zamknięcia może być kurs średni NBP na dzień bilansowy – wycena pozycji niepieniężnych w UoR jest zbieżna do MSR 21
Wycena rozchodu środków pieniężnych z rachunku walutowego	– metoda cen przeciętnych – metoda FIFO – metoda LIFO – metoda szczegółowej identyfikacji kursów walut	brak uregulowań	trudno określić	MSR 21 nie podaje sposobu rozchodu walut

Źródło: Na podstawie: [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 21].

3. Prezentacja różnic kursowych w sprawozdaniu finansowym

W większości przypadków różnice kursowe powstające w wyniku rozliczania transakcji w walutach obcych lub ich wyceny bilansowej wykazywane są w rachunku zysków i strat w przychodach lub kosztach finansowych. Kwestia klasycznego ujmowania różnic kursowych jest analogicznie uregulowana w świetle rozwiązań zaprezentowanych w MSR 21. Dodatkowo regulacje MSR 21 wymuszają ujmowanie i prezentację różnic kursowych w wyodrębnionej pozycji przychodów i kosztów finansowych rachunku zysków i strat. W praktyce polskiego prawa bilansowego różnice kursowe wykazywane są na zasadzie *per salda* w pozycji „inne” w przychodach finansowych (gdy występuje nadwyżka dodatnich różnic kursowych ponad ujemne) lub w kosztach finansowych (w sytuacji przewagi ujemnych nad dodatnimi różnicami kursowymi) [Gabrusewicz i Remlein 2007, s. 144–146]. Kwestia ujmowania klasycznych różnic kursowych powstających w wyniku najczęściej zachodzących sytuacji jest w dużo szerszym zakresie przedstawiona w MSR 21. Międzynarodowy Standard Rachunkowości konkretnie przypisuje, w jakim elemencie sprawozdania finansowego powinny być wykazywane różnice kursowe powstałe w toku wyceny transakcji i pozycji bilansowych. Szczegółowe zestawienie informacji w tym zakresie zawiera tabela 4.

Prawo międzynarodowe, a także polskie prawo bilansowe przewidują kilka wyjątków w porównaniu do klasycznego podejścia w zakresie ujmowania różnic kursowych. Pierwszy z nich stanowi aktywowanie różnic kursowych. Według ustawy o rachunkowości różnice kursowe związane z kosztami obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu sfinansowania długotrwałego procesu przygotowania towaru do sprzedaży bądź długotrwałego procesu wytwarzania produktu mogą podlegać aktywowaniu i bezpośrednio wpływać na cenę nabycia towaru lub kosztu wytworzenia produktu. Z kolei różnice kursowe związane z kosztami obsługi, powstające przy wytworzeniu bądź nabyciu środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych, muszą być aktywowane. Proces aktywowania obejmuje wyłącznie różnice kursowe powstałe do dnia przyjęcia środka trwałego lub wartości niematerialnej i prawnej do użytkowania. Dodatnie różnice kursowe zmniejszają wartość aktywa, natomiast ujemne zwiększają. Aktywowanie dotyczy wyłącznie różnic kursowych związanych z obsługą zobowiązań celowo zaciągniętych na sfinansowanie inwestycji. Kwestii aktywowania różnic kursowych w prawie międzynarodowym oprócz MSR 21 został poświęcony MSR 23 „Koszty finansowania zewnętrznego”. Według przepisów zawartych w międzynarodowych standardach aktywowanie różnic kursowych związanych z finansowaniem

Tabela 4. Ujmowanie różnic kursowych w sprawozdaniu finansowym według MSR 21

Pozycja bilansowa wyrażona w walucie obcej	Opis szczegółowy pozycji	Ujmowanie w sprawozdaniu finansowym
Pozycje pieniężne	– transakcje w walutach obcych – wycena pozycji pieniężnych wyrażonych w walutach obcych na dzień bilansowy	wynik finansowy – przychody/ koszty finansowe
	– instrumenty zabezpieczające przepływy pieniężne – instrumenty zabezpieczające inwestycje netto w jednostkach zagranicznych	– część dotycząca efektywnego zabezpieczenia kapitał własny – kapitał zapasowy – część niedotycząca efektywnego zabezpieczenia wynik finansowy – przychody/ koszty finansowe
	inwestycje netto w jednostce działającej za granicą	– jednostkowe sprawozdanie finansowe wynik finansowy – przychody/ koszty finansowe – skonsolidowane sprawozdanie finansowe kapitał własny – kapitał zapasowy
	aktywowanie różnic kursowych	zwiększenie wartości składników aktywów
Pozycje niepieniężne wyceniane wg kosztu historycznego	zapasy; kapitałowe instrumenty finansowe; składniki rzeczowego majątku trwałego wyceniane wg kosztu historycznego	brak różnic kursowych
Pozycje niepieniężne wyceniane wg wartości godziwej	składniki rzeczowych aktywów trwałych wyceniane wg wartości godziwej	ujęcie w zależności od wymogów standardów – wynik finansowy – przychody/ koszty finansowe lub – kapitał własny – kapitał zapasowy
Niepieniężne aktywa finansowe zaliczane do aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży	instrumenty kapitałowe	kapitał własny – kapitał zapasowy

Źródło: Na podstawie: [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 21].

zewnętrznym możliwe jest tylko w sytuacji, w której można je bezpośrednio przypisać do budowy, nabycia bądź wytworzenia danego składnika aktywów. Regulacje zawarte w MSR 21 dopuszczają częściowe aktywowanie kosztów finansowania zewnętrznego (w tym różnic kursowych) [Olchowicz i Tłaczała 2007, s. 49–52]. W zakresie aktywowania różnic kursowych rozwiązania zaprezentowane w polskim oraz międzynarodowym prawie bilansowym są zbieżne. Ustawa o rachunkowości dopuszcza jednak aktywowanie w nieco szerszym zakresie niż przepisy międzynarodowe. Aktywowane różnice kursowe wykazywane są w sposób pośredni w pozycjach, których wartość zwiększają. Mogą być uwzględnione w rzeczowych aktywach trwałych, w wartościach niematerialnych i prawnych, a także w zapasach w postaci produktów i towarów.

Kolejnym przykładem wyjątku od klasycznej metody ujmowania różnic kursowych jest kwestia różnic kursowych dotyczących pozycji pieniężnych. Prawo zawiera dwa przypadki odmiennego wykazywania takiego rodzaju różnic kursowych. Pierwszym z nich są instrumenty zabezpieczające przepływy pieniężne oraz zabezpieczające inwestycje netto w jednostkach zagranicznych. Prawo bilansowe nakazuje ujmowanie takich różnic kursowych w kapitale własnym w pozycji kapitał zapasowy w części stanowiącej efektywne zabezpieczenie [Kalwasińska 2007, s. 22–27]. Z kolei nieefektywne zabezpieczenie jest bezpośrednio odnoszona na rachunek zysków i strat. Z chwilą, gdy instrument zabezpieczający wygaśnie i przestanie stanowić efektywne zabezpieczenie, różnice kursowe uprzednio ujęte w kapitale własnym w pozycji kapitał zapasowy są przenoszone do rachunku zysków i strat. Zarówno rozwiązania prawne zawarte w rozporządzeniu ministra finansów [Rozporządzenie MF z 12 grudnia 2001], jak i w MSR 39 „Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena” [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 39] związane z ujmowaniem pozycji pieniężnych dotyczących instrumentów zabezpieczających przepływy pieniężne, jak i zabezpieczających inwestycje netto w jednostkach zagranicznych są analogiczne.

Drugim przypadkiem jest ujęcie różnic kursowych dotyczących przeliczania pozycji pieniężnych stanowiących inwestycję netto w jednostce działającej za granicą. Powstałe przy przeliczaniu pozycji pieniężnych jednostkowego sprawozdania, zarówno jednostki operującej w kraju, jak i powiązanej z nią jednostki zagranicznej, różnice kursowe są klasycznie ujmowane w wyniku finansowym w przychodach lub kosztach finansowych. Natomiast różnice kursowe powstałe przy sporządzaniu skonsolidowanego sprawozdania finansowego obejmującego jednostkę sporządzającą sprawozdanie oraz jednostkę prowadzącą działalność za granicą początkowo ujmuje się w odrębnej pozycji kapitału własnego. Dopiero zbycie inwestycji netto w jednostce zagranicznej prowadzi do przeksięgowania różnic kursowych powstałych przy przeliczeniu

na wynik finansowy [Oechsle, Müller i Holzwarth 2006, s. 31–32]. Różnice kursowe, powstające przy przeliczaniu danych jednostki zagranicznej określonej jako inwestycja netto, są tak samo ujmowane zarówno według polskiego prawa bilansowego, jak i przepisów zawartych w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości.

Podsumowanie rozważań dotyczących ujmowania różnic kursowych w sprawozdaniu finansowym zostało ujęte w tabeli 5. Ma ono na celu usystematyzowanie analizy porównawczej polskiego i międzynarodowego prawa bilansowego w tym zakresie.

Tabela 5. Porównanie rozwiązań polskiego i międzynarodowego prawa bilansowego w zakresie ujmowania różnic kursowych w sprawozdaniu finansowym

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	MSR 21	UoR a MSR 21	Uwagi
Klasyczne ujęcie zrealizowanych i niezrealizowanych różnic kursowych	rachunek zysków i strat – przychody/koszty finansowe – inne	rachunek zysków i strat – przychody/koszty finansowe – odrębna pozycja	zbieżność	
Aktywowanie różnic kursowych	– produkty i towary – ich wartość mogą zwiększać różnice kursowe powstałe przy obsłudze zobowiązań zaciągniętych na sfinansowanie długotrwałego procesu produkcji lub długotrwałego przygotowania do sprzedaży – środki trwałe i WNiP – ich wartość muszą zwiększać różnice kursowe powstałe w wyniku zaciągnięcia kredytu w celu sfinansowania ich nabycia bądź wytworzenia	składniki aktywów (np. środki trwałe, WNIP, towary, materiały) – ich wartość zwiększają różnice kursowe związane z kosztem finansowania zewnętrznego, który można bezpośrednio przypisać budowie, nabyciu bądź wytworzeniu danego składnika aktywów	w dużej części zbieżność	UoR dopuszcza aktywowanie w szerszym zakresie niż MSR 21 oraz MSR 23
Różnice kursowe związane z instrumentami zabezpieczającymi przepływy pieniężne oraz zabezpieczającymi inwestycje netto w jednostkach zagranicznych	– część dotycząca efektywnego zabezpieczenia – kapitał własny – kapitał zapasowy – część niedotycząca efektywnego zabezpieczenia – rachunek zysków i strat – przychody/koszty finansowe – inne	– część dotycząca efektywnego zabezpieczenia – kapitał własny – kapitał zapasowy – część niedotycząca efektywnego zabezpieczenia – wynik finansowy – przychody/koszty finansowe – odrębna pozycja	zbieżność	

cd. tab. 5

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	MSR 21	UoR a MSR 21	Uwagi
Różnice kursowe związane z przeliczaniem danych jednostki zagranicznej będącej inwestycją netto	jednostkowe sprawozdania finansowe: – rachunek zysków i strat – przychody/koszty finansowe – inne skonsolidowane sprawozdania finansowe: początkowo: kapitał własny: – po zbyciu inwestycji netto w jednostce zagranicznej: rachunek zysków i strat – przychody/koszty finansowe – inne	jednostkowe sprawozdania finansowe: – rachunek zysków i strat – przychody/koszty finansowe – odrębna pozycja skonsolidowane sprawozdania finansowe: – początkowo: kapitał własny – po zbyciu inwestycji netto w jednostce zagranicznej: rachunek zysków i strat – przychody/koszty finansowe – odrębna pozycja	zbieżność	

Źródło: Na podstawie: [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 21].

4. Przeliczanie danych finansowych jednostki działającej za granicą

Globalizacja życia gospodarczego doprowadzała do powstawania zakładów (oddziałów), a także jednostek powiązanych prowadzących działalność gospodarczą za granicą oraz sporządzających sprawozdania finansowe w walucie obcej. Taka sytuacja implikuje konieczność przeliczania danych finansowych zawartych w sprawozdaniach finansowych z waluty obcej na walutę krajową. Rodzaj jednostki zagranicznej determinuje sposób przeliczenia. Przepisy polskiego prawa bilansowego wyróżniają dwa rodzaje jednostek zagranicznych: zagraniczne oddziały polskiego podmiotu gospodarczego oraz jednostki powiązane z polskim przedsiębiorstwem.

Ustawa o rachunkowości w następujący sposób nakazuje przeliczanie danych finansowych zawartych w sprawozdaniach finansowych jednostek zagranicznych, będących oddziałem polskiej jednostki gospodarczej [Ustawa z 29 września 1994, art. 51, ust 2]:

- Dane dotyczące pozycji aktywów i pasywów bilansu przelicza się z zastosowaniem średniego kursu ogłaszanego przez NBP na dzień bilansowy.
- Dane ujęte w rachunku zysków i strat przelicza się, wykorzystując kurs stanowiący średnią arytmetyczną średnich kursów ogłaszanych przez NBP

na ostatni dzień każdego miesiąca roku obrotowego. Wyjątkowo, w szczególnych przypadkach można dokonać przeliczenia po kursie stanowiącym średnią arytmetyczną średnich kursów ogłaszanych przez NBP na ostatni dzień poprzedniego oraz na ostatni dzień bieżącego roku obrotowego.

Wykorzystanie do przeliczenia składników bilansu oraz elementów rachunku zysków i strat jednostki zagranicznej będącej oddziałem różnych kursów walutowych implikuje powstanie różnicy kursowej. Powodem jej powstania jest przeliczenie pozycji wyniku finansowego, znajdującej się po stronie pasywnej bilansu w kapitale własnym, według zasad stosowanych dla rachunku zysków i strat. Powstała różnica kursowa jest ujmowana w łącznym sprawozdaniu finansowym obydwu jednostek w pozycji „różnice kursowe z przeliczenia” stanowiącej element kapitału z aktualizacji wyceny [Ustawa z 29 września 1994, art. 51, ust. 2].

Do przeliczenia danych zawartych w sprawozdaniach finansowych jednostek zagranicznych, które są jednostkami powiązanymi w stosunku do jednostki polskiej, zastosowanie mają przepisy zawarte w rozporządzeniu ministra finansów [Rozporządzenie MF z 8 sierpnia 2008]. Pierwszym szczególnym momentem jest dzień objęcia kontroli lub współkontroli nad jednostkami zagranicznymi. Na ten dzień wszystkie dane finansowe zawarte w sprawozdaniu finansowym jednostki podporządkowanej przeliczane są na polską walutę według średniego kursu ogłaszanego przez NBP na ten dzień dla danej waluty [Olchowicz i Tłaczała 2009, s. 49–52]. W odmienny sposób następuje przeliczenie sprawozdań finansowych zagranicznych jednostek podporządkowanych na potrzeby konsolidacji na dzień bilansowy. Przepisy polskiego prawa bilansowego nakazują [Rozporządzenie MF z 8 sierpnia 2008, § 9 ust. 2]:

- dane dotyczące składników aktywów i pasywów, z wyjątkiem kapitałów własnych przelicza się, stosując średni kurs ogłaszany przez NBP na dzień bilansowy;
- dane dotyczące rachunku zysków i strat przelicza się według kursu obowiązującego na dzień, w którym osiągnięto przychody, zyski bądź poniesiono koszty lub straty; rozporządzenie przewiduje zastosowanie uproszczenia w postaci zastosowania kursu stanowiącego średnią arytmetyczną średnich kursów obowiązujących na ostatni dzień każdego z miesięcy roku obrotowego, a w uzasadnionych przypadkach także kursu stanowiącego średnią arytmetyczną kursów obowiązujących na ostatni dzień poprzedniego i bieżącego roku obrotowego;
- kapitały własne jednostki zagranicznej przy przeliczeniu wycenia się według stanu obowiązującego na dzień objęcia kontroli przez jednostkę dominującą po kursie średnim NBP obowiązującym na ten dzień; każdorazowa emisja dodatkowych, nowych udziałów (akcji) przeliczana jest przy

wykorzystaniu kursu średniego NBP obowiązującego na dzień wpisu podwyższenia kapitału do krajowego rejestru sądowego.

W skutek przeliczenia danych finansowych zagranicznej jednostki podporządkowanej zawartych w sprawozdaniu finansowym według wyżej wymienionych zasad powstają różnice kursowe. Należy je ująć w odrębnej pozycji skonsolidowanego sprawozdania finansowego „Różnice kursowe z przeliczenia”, stanowiącej składnik kapitału własnego. Zbycie udziałów w zagranicznej jednostce podporządkowanej, objętej sporządzaniem skonsolidowanego sprawozdania finansowego wiąże się z odpisem różnic kursowych powstałych przy przeliczeniu w ciężar wyniku finansowego danego okresu [Olchowicz i Tłaczała 2009. s. 49–52].

Przepisy polskiego i międzynarodowego prawa bilansowego w aspekcie przeliczania sprawozdań finansowych jednostek zagranicznych są analogiczne. Dotyczy to kwestii przeliczania na walutę prezentacji, która jest inna niż waluta funkcjonalna jednostki zagranicznej oraz sytuacji, gdy waluta funkcjonalna zagranicznej jednostki podporządkowanej lub zagranicznego oddziału nie jest walutą gospodarki hiperinflacyjnej. Jedyną kwestią różnicującą rozwiązania zawarte w MSR 21 oraz w polskim prawie bilansowym jest przeliczanie kapitałów własnych zagranicznych jednostek podporządkowanych. Regulacje MSR 21 nie zawierają żadnych informacji dotyczących tej kwestii.

Usystematyzowanie wiedzy dotyczącej aspektu przeliczania sprawozdań finansowych zagranicznych jednostek podporządkowanych oraz zagranicznych oddziałów zostało zaprezentowane w tabeli 6.

Tabela 6. Porównanie rozwiązań polskiego i międzynarodowego prawa bilansowego w zakresie przeliczania informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych jednostek zagranicznych

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	MSR 21	UoR a MSR 21	Uwagi
Przeliczenie sprawozdań finansowych jednostki zagranicznej – oddział	– bilans – kurs średni NBP na dzień bilansowy – rachunek zysków i strat – średnia arytmetyczna średnich kursów NBP na ostatni dzień każdego miesiąca w roku obrotowym (w szczególnych wypadkach średnia arytmetyczna średnich kursów NBP na ostatni dzień poprzedniego i bieżącego roku obrotowego) – różnice kursowe z przeliczenia wykazywane w oddzielnej pozycji kapitału własnego	– bilans – kurs zamknięcia na dzień bilansowy – rachunek zysków i strat – kurs wymiany obowiązujący na dzień zawarcia transakcji (w praktyce MSR 21 nakazuje stosowanie kursu średniego wymiany dla danego okresu) – różnice kursowe z przeliczenia wykazywane w oddzielnej pozycji kapitału własnego	zbieżność	

cd. tab. 6

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości	MSR 21	UoR a MSR 21	Uwagi
Przeliczenie sprawozdań finansowych jednostki zagranicznej – jednostka powiązana	– bilans z wyłączeniem kapitałów własnych – kurs średni NBP na dzień bilansowy – rachunek zysków i strat – średnia arytmetyczna średnich kursów NBP na ostatni dzień każdego miesiąca w roku obrotowym (w szczególnych wypadkach średnia arytmetyczna średnich kursów NBP na ostatni dzień poprzedniego i bieżącego roku obrotowego) – kapitały własne – wg stanu na dzień objęcia kontroli i kursu średniego NBP na ten dzień, ewentualna emisja dodatkowych udziałów wg kursu średniego NBP na dzień wpisu do rejestru podwyższenia kapitału – różnice kursowe z przeliczenia wykazywane w oddzielnej pozycji kapitału własnego	– bilans – kurs zamknięcia na dzień bilansowy – rachunek zysków i strat – kurs wymiany obowiązujący na dzień zawarcia transakcji (w praktyce MSR 21 nakazuje stosowanie kursu średniego wymiany dla danego okresu) – różnice kursowe z przeliczenia wykazywane w oddzielnej pozycji kapitału własnego	w dużej części zbieżność	MSR 21 nie zawiera uregulowań dotyczących przeliczania kapitałów własnych

Źródło: Na podstawie: [Rozporządzenie Komisji (WE) z 3 listopada 2008, IAS 21].

Zakończenie

Rozwiązania prawne dotyczące rozliczania transakcji w walutach obcych zawarte w polskim oraz w międzynarodowym prawie bilansowym są tożsame. Wiele przepisów zawartych zarówno w ustawie o rachunkowości, jak i w rozporządzeniach ministra finansów jest wzorowane na Międzynarodowych Standardach Rachunkowości. Analiza aktów prawa polskiego i międzynarodowego dowodzi, że występują kwestie w sposób bardziej dokładny opisane przez międzynarodowe przepisy, jednak z drugiej strony można znaleźć aspekty, które bardziej szczegółowo reguluje polskie prawo bilansowe.

Kwestie definicyjne zostały przedstawione wyłącznie w prawie międzynarodowym zawartym w MSR 21. Z kolei polska ustawa o rachunkowości nie zawiera żadnej definicji związanej z rozliczaniem transakcji w walutach obcych.

W drugiej części artykułu analizie poddano wycenę transakcji w walutach obcych. Różnice pomiędzy polskim, a międzynarodowym prawem w tym aspekcie są nieznaczące. MSR 21 dopuszcza prezentację sprawozdania finansowego w innej walucie niż waluta podstawowego środowiska gospodarczego jednostki. Ponadto rozróżnia wycenę bilansową w zależności od tego, czy wyceniane są pozycje pieniężne, czy niepieniężne. Z kolei ustawa o rachunkowości omawia metody rozchodu walut z rachunku walutowego, których aspekt nie został omówiony w MSR 21. Jednak zaprezentowane różnice nie wpływają znacząco na kwestie wyceny i można przyjąć, że wycena na podstawie obydwu aktów prawnych jest tożsama.

Trzecia część publikacji porusza kwestię ujmowania różnic kursowych w sprawozdaniu finansowym. Podobnie jak przy wycenie, rozwiązania w tym aspekcie są niemalże analogiczne. MSR 21 w przeciwieństwie do ustawy o rachunkowości nakazuje ujmowanie różnic kursowych powstałych w wyniku rozliczania transakcji w walutach obcych w odrębnej pozycji przychodów lub kosztów finansowych rachunku wyników. Podczas gdy polskie prawo bilansowe przewiduje wykazywanie różnic kursowych w pozycji „inne” przychodów lub kosztów finansowych rachunku zysków i strat. Z kolei ustawa o rachunkowości dopuszcza aktywowanie różnic kursowych w szerszym zakresie niż przepisy MSR 21. Pozostałe kwestie związane z ujmowaniem różnic kursowych w sprawozdaniu finansowym są w jednakowy sposób rozwiązywane w obydwu aktach prawnych.

Ostatnia część artykułu została poświęcona przeliczaniu danych finansowych jednostek zagranicznych na potrzeby sporządzania łącznych lub skonsolidowanych sprawozdań finansowych. W tej kwestii polskie i międzynarodowe przepisy bilansowe są zgodne. Występuje tylko jeden niuans różnicujący rozwiązania zawarte w tych aktach prawnych. Tą kwestią jest brak uregulowań prawnych w MSR 21 dotyczących przeliczania kapitałów własnych sprawozdań finansowych zagranicznych jednostek podporządkowanych. Są one zawarte w rozporządzeniu ministra finansów dotyczącym szczególnych zasad sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych.

Dostosowywanie rozwiązań zawartych w międzynarodowym prawie bilansowym do polskich przepisów bilansowych podąża w dobrym kierunku. Wiele regulacji prawnych w zakresie rozliczania, wyceny oraz przeliczania transakcji lub danych finansowych wyrażonych w walutach obcych jest analogiczna i tylko w przypadku bardzo szczegółowych aspektów występują rozbieżności.

Bibliografia

- Gabruszewicz, W., Remlein, M., 2007, *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa.
- Hendriksen E.A., van Breda M., 2002, *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kalwasińska, E., 2007, *MSR 21: skutki zmian kursów wymiany walut obcych*, Difin, Warszawa.
- Kozłowska, H., 2011, *Waluty obce i różnice kursowe w prawie bilansowym i podatkowym*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
- Masztalerz M., 2013, *Rachunkowość w świetle językoznawstwa*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, nr 6, SKWP, s. 177–191.
- Oechsle, E., Müller K., Holzwarth J., 2006, „IAS 21 Auswirkungen von Änderungen der Wechselkurse”, Schäffer-Poeschel Verlag, Stuttgart
- Olchowicz, I., Tłaczała, A., 2009, *Różnice kursowe, rozliczenia międzyokresowe, rezerwy, zobowiązania warunkowe w rachunkowości i podatkach*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dz.U. UE, 29.11.2008, nr L 320.
- Rozporządzenie MF z 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, Dz.U., nr 149, poz. 1674 z późn. zm.
- Rozporządzenie MF z 8 sierpnia 2008 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki i zakłady ubezpieczeń skonsolidowanych sprawozdań grup kapitałowych, Dz.U., nr 162, poz. 1004.
- Szaruga, K., 2008, *Różnice kursowe: instruktaż przeliczania w aspekcie bilansowym i podatkowym z przykładami*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk
- Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U., nr 121, poz. 591 z późn. zm.